فصل ۴: اروپا در قرون وسطا و عصر جدید

درس ۱۵: قرون وسطا

مفاهیم آموزشی

۱- تحولات سیاسی و اجتماعی

۱) ✪ دوام امپراتوری روم شرقی در مقابل هجوم مسلمانان: امپراتوری بیزانس به دلیل برخورداری از اقتصاد و ارتش به‌خصوص نیروی دریایی نسبتاً نیرومند در مقابل هجوم سپاهیان مسلمان دوام آورد.

۲) قسطنطنیه، پایتخت بیزانس بود که از موقعیت جغرافیایی و ارتباطی ویژه و باروهای دفاعی مستحکم برخوردار بود و پایگاه مهمی برای تسلط بر ولایات تابع و حفظ راه‌های مهم تجارتی محسوب می‌شد. امپراتوری روم شرقی با فتح قسطنطنیه (۱۴۵۳ م / ۸۵۷ ق) توسط ترکان عثمانی از بین رفت.

۳) ✪ فروپاشی امپراتوری روم غربی: این امپراتوری نتوانست در مقابل تهاجم ژرمن‌ها در قرن ۵ و ۶ م ایستادگی کند و فروپاشید.

۴) پیامدهای تهاجم ژرمن‌ها به امپراتوری روم غربی:
- تجزیهٔ امپراتوری روم غربی به چندین سرزمین
- افول شهرنشینی و گسترش زندگی روستانشینی
- رکود و انحطاط تجارت
- گریختن بازرگانان و صنعتگران به مکان‌های امن
- تعطیلی مدارس و از رونق افتادن آموزش، تربیت و فعالیت‌های فرهنگی
- فراموشی علوم، ادبیات، معماری و هنر یونانی و رومی

۵) پادشاهی شارلمانی: پادشاه فرانک‌ها در سرزمین گل بود. این پادشاهی در زمان او به اوج قدرت رسید.

۶) اقدام شارلمانی:
- تصرف بخش‌های زیادی از اروپای غربی و مرکزی
- اتحاد با پاپ و پشتیبانی از او در برابر دشمنانش و در مقابل پاپ لقب «امپراتور مقدس روم» را به او داد.
- برای ادارهٔ مناطق مختلف، نهاد اداری دوران امپراتوری روم به نام کومِس یا کنت را احیا کرد و مأموران ویژه‌ای برای نظارت بر کار آنها گماشت.

۷) فئودالیسم

الف) گسترش و تحکیم نظام فئودالیسم: پس از انقراض امپراتوری شارلمانی و گسترش هرج و مرج و ناامنی، پادشاهان به‌دلیل ناتوانی در تأمین هزینهٔ ارتش، قادر به اقتدار و امنیت قلمرو خود نبودند. از این رو اربابان (زمین‌داران بزرگ) از جمله شاهان، درصدد برآمدند قسمت‌هایی از زمین‌ها و املاک خود را در برابر دریافت خدمات نظامی و غیرنظامی به زیردستان یا اشراف درجهٔ دوم واگذار کنند. این اشراف درجهٔ دو هم به نوبهٔ خود با زیردستان خود همین کار را کردند و سلسله مراتبی از ارباب یا فئودال و باجگزار یا واسال به‌وجود آمد.

ب) واسال: نیروهای جنگی و محافظ فئودال‌ها بودند، آنها به ارباب خود سوگند وفاداری یاد می‌کردند و موظف بودند هنگام جنگ او را یاری نمایند، از کاخ و کوشک او حفاظت نمایند و به او عوارض و مالیات بپردازند.

ج) ✪ اختیارات فئودال‌ها:
۱- دریافت مالیات از زیردستان خود
۲- داشتن حق قضاوت و حتی صادر کردن حکم اعدام
۳- حق اعلان جنگ و صلح
۴- داشتن قلعه‌های عظیم که به منزلهٔ پایتخت آنها بود.

د) ✪ سرف‌ها و موقعیت آنها: کشاورزان وابسته به زمین بودند که به علت بدهکاری و یا واگذاری زمین خود به افراد نیرومند، سرف می‌شدند. در پایین‌ترین مرتبهٔ اجتماعی نظام فئودالی بودند و اجازه نداشتند ملک ارباب خود را ترک کنند اما مانند برده‌ها خرید و فروش نمی‌شدند.

۸) جنگ‌های صلیبی

الف) سلسله جنگ‌هایی که از سال ۱۰۹۶ م تا ۱۲۹۱ م به مدت ۲۰۰ سال طول کشید. مسیحیان به دعوت پاپ و به فرماندهی شاهان و اشراف اروپایی با نشان صلیب بر لباس و پرچم خود علیه مسلمانان وارد جنگ شدند.

@KonkurVIPBook

ب) ✪ علل و عوامل جنگ‌های صلیبی
- مشکلات اقتصادی و اجتماعی سرزمین‌های اروپایی: افزایش جمعیت، بیکاری، فقر و کمبود مواد غذایی باعث تشویق مردم به جنگ‌های مذهبی و دستیابی به ثروت و رفاه سرزمین‌های اسلامی می‌شد.
- به خطر افتادن موجودیت امپراتوری بیزانس: پیروزی سلجوقیان بر امپراتوری بیزانس در جنگ ملازگرد و پیشروی آنان در آسیای صغیر موجب کمک خواستن امپراتور روم شرقی از پاپ علیه مسلمانان و پذیرفتن این درخواست از جانب پاپ شد.
- موفقیت‌های نظامی مسیحیان در اندلس: پیروزی مسیحیان در نبرد علیه مسلمانان در اندلس انگیزهٔ آنها را برای جنگ‌های صلیبی دو چندان کرد.

ج) ✪ نخستین جنگ صلیبی و شکست مسلمانان: به دلیل غفلت حکومت سلجوقی و اختلاف و دشمنی‌های میان خلافت فاطمیان و عباسیان، صلیبیان، بیت‌المقدس و چند شهر شام را تصرف کردند و کشتار زیادی صورت دادند.

د) ✪ سردار مسلمانان در جنگ‌های صلیبی: صلاح‌الدین ایوبی

هـ) ✪ آثار و پیامدهای جنگ‌های صلیبی
۱) آسیب و خسارت‌های جانی و مالی فراوانی به ساکنان سرزمین‌های فلسطین، شام و مصر وارد آمد.
۲) بهره‌برداری اقتصادی، فرهنگی و علمی اروپاییان از این جنگ‌ها
۳) آشنایی با تمدن اسلامی و انتقال دستاوردهای گوناگون آن به اروپا
۴) افزایش اطلاعات جغرافیایی اروپاییان
۵) رونق گرفتن بنادر اروپاییان در دریای مدیترانه در اثر تجارت با شرق

۹) پیدایش پادشاهی‌های قدرتمند

الف) ✪ عوامل تشکیل پادشاهی‌های قدرتمند در اروپا پس از جنگ‌های صلیبی: فرمانروایان مختلف اروپا به‌ویژه در انگلستان و فرانسه به منظور ایجاد تمرکز و کاهش وابستگی به نیروی نظامی فئودال تشکیل ارتش دادند و بازرگانان و صنعتگران هم از آنها حمایت می‌کردند.

ب) هدف بازرگانان و صنعتگران از حمایت از پادشاهان اروپایی: ایجاد شرایط مساعد برای توسعهٔ تجارت و صنعت از طریق برقراری نظم و امنیت، وحدت اداری و یکسان‌سازی قوانین توسط حکومت مرکزی مقتدر.

۲- کلیسا و تحولات آن

۱) ✪ اختیارات و موقعیت کلیسا در قرون وسطا:

۱- نظارت بر تمام جنبه‌های زندگی مسیحیان (نیرومندی کلیسا)

۲- نظارت بر کلام، فلسفه، اخلاق، ادبیات و هنر

۳- در اختیار داشتن املاک و سرزمین‌های بسیار در سراسر اروپا به‌ویژه ایتالیا

۴- حق بخشش گناهان توسط کشیش پس از اعتراف گناهکار و در ازای دریافت پول

۲) ابزارهای کلیسا در برخورد با مخالفان خود: از حربهٔ تفتیش عقاید یا انکیزیسیون استفاده می‌کرد. متهمان به بی‌دینی و بدعت‌گذاری، از کلیسا اخراج و به سختی مجازات می‌شدند. تبعید، مصادرهٔ دارایی، به چوب بستن و سوزاندن از جمله مجازات متهمان بود.

۳- علم و آموزش

۱) ✪ وضعیت علم و آموزش در قرون وسطی: در نیمهٔ نخست قرون وسطی به دلیل افول شهرها، فعالیت‌های علمی و فرهنگی کساد بود و کلیسا بر همه چیز تسلط داشت. اما در نیمهٔ دوم و بعد از جنگ‌های صلیبی به سبب رونق شهرها و افزایش ثروت و رشد جمعیت شهری نیاز به علم و آموزش بیشتر شد و نقش کلیسا کاهش یافت.

۲) مدارس قرون وسطی: مدارس حقوق و طب از نخستین مراکز آموزش عالی اروپایی بودند که در ایتالیا گسترش یافت. دانشگاه پاریس به فرمان پادشاه فرانسه تأسیس شد. دانشمندان اروپایی از طریق آثار فیلسوفان مسلمان مانند ابوعلی‌سینا و ابن‌رشد، با اندیشه‌های ارسطو آشنا شدند. توماس آکویناس برجسته‌ترین فیلسوف اروپایی قرون وسطی در کتاب اصول الهیات از برهان ارسطو برای اثبات خدا استفاده کرد.

فعّالیت ۱ ۱۶۰

با راهنمایی دبیر... . معماری و شهرسازی پیشرفتهٔ یونانی‌ها و رومی‌ها، جایگاه ویژهٔ علوم و به‌خصوص فلسفه در تمدن‌های یونانی و رومی و رایج بودن گفت‌وگوهای علمی، داشتن نظام مردم‌سالاری و مجلس تصمیم‌گیری، توجه به جنگاوری و تربیت نظامیان، توجه به ورزش‌های مختلف، اعتقاد به الهه‌ها و خدایان متعدد، تجارت پر رونق و ... .

@KonkurVIPBook

کاوش خارج از کلاس ۱۶۱

با استفاده از ... . پاسخ پیشنهادی: پس از شکست‌هایی که امپراتوری بیزانس در جنگ ملازگرد از ترکان سلجوقی خورده بود و نیز آسیب‌هایی که در جریان جنگ‌های صلیبی دیده بود، زمینه برای پیشروی ترکان عثمانی در این امپراتوری فراهم گردید. با شکل‌گیری حکومت نیرومند و توسعه‌طلب عثمانی در آسیای صغیر، فتوحات عثمانی‌ها در غرب آغاز شد. سلطان محمّد فاتح با تشکیل نیروی دریایی قدرتمند این امپراتوری را محاصره کرد و سرانجام به آن حمله برد و توانست در سال ۱۴۳۵ م. آن را شکست دهد و شهر قسطنطنیه را به قلمرو خود بیفزاید.

فعّالیت ۲ ۱۶۲

با بررسی نقشهٔ ... ؟

فرانسه: فرانک‌ها **انگلستان:** انگلوساکسون‌ها **آلمان:** ساکسون‌ها **ایتالیا:** استروگوت‌ها **اسپانیا:** ویزیگوت‌ها

فعّالیت ۳ ۱۶۳

از طریق مقایسهٔ ... ؟ شمال ایتالیا، فرانسه، آلمان، سوئیس، اتریش، هلند، چک، قسمتی از اسپانیا (بیشتر بخش‌های اروپای غربی)

فعّالیت ۴ ۱۶۵

متن زیر را ... :

الف) برداشت و تحلیل خود را از نقش و اهمیت «قانون» در اروپای قرون وسطا بیان کنید. وجود قانون جایگاه و مرزبندی هر قشر یا طبقه‌ای را تعیین می‌کرد و تا حدودی حقوق طبقات را مشخّص و تضمین می‌کرد تا آنجا که براساس آن، سرف‌ها که در پایین‌ترین ردهٔ نظام اجتماعی بودند می‌توانستند با توسل به این قوانین حقوق خود را به‌دست آورند.

ب) توضیح دهید این جملهٔ حقوق‌دانان قرون وسطا که «هوای شهر، آزادی‌سازی» است، چه ارتباطی با متن دارد؟ یکی از راه‌های به دست آوردن آزادی از نظر قانون سکونت در شهر حتی برای مدتی کوتاه بود به همین دلیل این جمله گفته می‌شد. در واقع حتی سرف‌های فراری می‌توانستند به این طریق از قید و بندهای زندگی فئودالی آزاد شوند.

فکر کنیم و پاسخ دهیم ۱۷۰

به نظر شما ... ؟ از آنجاکه هرگونه تفسیری غیر از نگرش کلیسا، تهدیدی برای قدرت سیاسی و مذهبی آنان به حساب می‌آمد و به معنای تعرض به قلمرو قدرتشان بود و در آن زمان جریان‌های بدعت‌گذاری به وجود آمده بود که قدرت پاپ و کلیسا را زیر سوال می‌برد، به تفتیش عقاید دست می‌زدند.

آیا این‌گونه اقدام‌ها در درازمدت به سود کلیسا و دین مسیحیت بود؟ برای پاسخ خود استدلال نمایید.

کاملاً به زیان کلیسا بود، چون باعث رویگردانی مردم از این آموزه‌های سخت و سرکوبگرانه شد و راه را برای ظهور اندیشه‌های ضد مذهبی فراهم کرد، دین در پایان قرون وسطا به حاشیه رانده شد و جای خود را به علوم جدید داد.

بیشتر بدانیم ۱۷۰

(۱) پاپ (اسقف رم)
(۲) سراسقف
(۳) اسقف
(۴) کشیش
سلسله مراتب کلیسا را به ترتیب اهمیت در جدول بالا بنویسید.

فعّالیت ۵ ۱۷۱

پاپ بونیفاس هشتم... .

۱- به نظر شما چرا این متن برای مورخان ارزشمند است و در شناخت و تحلیل چه مسائل و موضوعاتی به آنان کمک می‌کند؟

برای بررسی مناسبات سیاسی و مذهبی در دورهٔ قرون وسطا اهمیت دارد. نشان می‌دهد که مقام‌های کلیسا چگونه از دین و مذهب در جهت کسب قدرت سیاسی و تسلط بر مردم جامعه استفاده می‌کردند و همچنین نشان می‌دهد که پاپ و کلیسا بر شاهان و دیگر مقام‌های جامعه حالت مسلط داشته‌اند.

۲- این متن چه دیدگاه و نگرشی را در خصوص رابطهٔ نهاد مذهب با نهاد سیاست بیان می‌کند؟ این دیدگاه نهاد سیاست را فرع و تابع نهاد مذهب می‌داند. نهاد مذهب مورد نظر نویسندهٔ متن، حالت جهان‌شمولی دارد که نهاد سیاست باید خود را با آن هماهنگ کند و در خدمت آن باشد.

۳- برداشت و قضاوت شما از واژهٔ «رمه» و جملهٔ «همهٔ مخلوقات خدا برای رستگاری می‌باید مطیع پاپ رم باشند» در متن بالا چیست؟ قدرت‌طلبی پاپ و مقام‌های کلیسایی، خود را جانشین خدا بر روی زمین دانستن، حرف‌شنوی محض مردم از کلیسا و خادم پاپ بودن، القای ناتوانی در فهم دین در مردم و در نتیجه نیاز آنها به توسل به پاپ و ... (قدرت فراوان پاپ در جامعه)

پرسش‌های نمونه ۱۷۲

۱- ✪ مهم‌ترین پیامدهای سیاسی، ... ؟ تجزیه امپراتوری روم غربی به چندین سرزمین، افول شهرنشینی و تجارت، گسترش زندگی روستانشینی و گریختن بازرگانان و صنعتگران به مکان‌های امن، از رونق افتادن تعلیم و تربیت و فعالیت‌های فرهنگی و از یاد رفتن علوم، ادبیات، معماری و هنر یونانی و رومی

۲- چه عواملی موجب ... ؟ پس از انقراض امپراتوری شارلمانی و گسترش هرج و مرج و ناامنی، پادشاهان قادر به حفظ اقتدار و امنیت قلمرو خود نبودند. از این رو اربابان (زمین‌داران بزرگ) از جمله شاهان درصدد برآمدند قسمت‌هایی از زمین‌ها و املاک خود را در برابر دریافت خدمات نظامی و غیرنظامی به زیردستان یا اشراف درجهٔ دوم واگذار کنند و به این صورت این اشراف، صاحب زمین و به‌تدریج تبدیل به فئودال می‌شدند.

۳- ✪ تأثیر مشکلات اقتصادی ... . به دنبال هجوم و مهاجرت گستردهٔ طوایف ژرمنی به سرزمین‌های اروپایی غربی و رکود و تعطیلی فعالیت‌های تجاری و کارگاهی، این سرزمین‌ها با مشکلاتی همچون افزایش جمعیت و گسترش بیکاری، فقر و کمبود مواد غذایی روبه‌رو شدند و از این رو پادشاهان مردم اروپا را تشویق کردند تا برای رهایی از این مشکلات به جنگ‌های مذهبی و دستیابی به ثروت و رفاه سرزمین‌های اسلامی روی بیاورند.

۴- موقعیت کلیسا را ... . با گسترش مسیحیت و افزایش شمار مسیحیان در قرون وسطا هیچ نهادی به اندازهٔ کلیسا تأثیرگذار و نیرومند نبود. کلیسا بر تمام جنبه‌های زندگی مسیحیان تسلط داشت. همهٔ علوم و هنرها مطابق میل کلیسا بود. آنها زمین‌های زیادی در اختیار داشتند. به‌تدریج برای ریشه‌کنی عقاید مخالف خود به حربهٔ تفتیش عقاید مردم روی آوردند و دست به شکنجه می‌زدند. مقامات کلیسا همهٔ افراد و مقام‌های جامعه به‌خصوص اهل سیاست را تابع خود می‌دانستند که بر سر آن اختلافات شدیدی با بسیاری از شاهان اروپایی پیدا کردند.

۵- ✪ عوامل مؤثر بر ... . بعد از جنگ‌های صلیبی با رونق شهرها و افزایش ثروت و رشد جمعیت شهری نیاز به علم و آموزش بیشتر شد.

درس ۱۶: رنسانس و عصر جدید

مفاهیم آموزشی

۱- ایتالیا زادگاه و پیشگام رنسانس

۱) ✪ رنسانس: به معنای نوزایی و تجدید حیات است و از نظر تاریخی به دگرگونی‌های فکری و فرهنگی گفته می‌شود که به منظور احیای فرهنگ یونان و روم باستان، از ایتالیا آغاز شد و به تدریج در اروپا گسترش یافت. (سده‌های ۱۴-۱۷ م)

۲) آغاز رنسانس در ایتالیا: گروهی از نویسندگان و اندیشمندان در شهرهای ثروتمند ایتالیا با تکیه بر نوزایی حیات فرهنگ یونان و روم باستان، هدایت جریان فکری و فرهنگی را به‌دست گرفتند و رنسانس را آغاز کردند.

۳) ✪ زمینه‌ها و عوامل ظهور رنسانس در اروپا

الف) رشد شهرنشینی و تجارت: جنگ‌های صلیبی باعث رشد شهرهای اروپایی و تجارت به‌خصوص در ایتالیا شد. شهرهای پیزا، پالرمو، ونیز، جنوا و فلورانس مرکز تجاری اروپا شدند.

بورژوا: پس از رشد شهرنشینی در اروپا، قشر جدیدی از شهرنشینان ثروتمند شامل بازرگانان، بانکداران و صاحبان صنایع به نام بورژوا سر برآوردند. این قشر شوراهای مختلفی تشکیل دادند و ادارهٔ امور شهرها را برعهده گرفتند. آنها اهمیت زیادی برای علم، فرهنگ و هنر قائل بودند. از جمله خاندان مدیچی که حاکم فلورانس بودند.

ب) گسترش روابط فرهنگی با جهان اسلام: جنگ‌های صلیبی باعث افزایش آشنایی و آگاهی اروپاییان با تمدن اسلامی و پیشرفت‌های علمی مسلمانان شد. دانشگاه‌های تازه تأسیس ایتالیا در استفاده از آثار و نوشته‌های دانشمندان مسلمان پیشگام بودند.

ج) پیشینهٔ فرهنگی و تاریخی: سرزمین ایتالیا قلب امپراتوری روم باستان به شمار می‌رفت و دارای آثار عظیم تمدن یونان و روم بود. این آثار یادآور روزگار عظمت و شکوه فرهنگی، اقتصادی و سیاسی گذشتهٔ آنان بود. اندیشمندان و نویسندگان نوظهور با مطالعهٔ این آثار درصدد احیای آن تمدن برآمدند.

@KonkurVIP Books